

A Húsvét neve

Az evangéliumok-béli utolsó vacsora, a zsidó húsvétként is emlegetett pászah, esti ünnepi étkezés volt. A hág hápeszáh, az elkerülés ünnepe, amit a rabszolgasorból való szabadulást hozó egyiptomi tizedik csapás emlékére tartanak meg évről évre. Az első fiúszülöttek halálát hozó végzetet a zsidók akként kerülték el, hogy isteni utasításra egy bárány vérével jelölték meg otthonaik bejáratát.

A világ számos nyelvén (görögül, oroszul és az új-latin nyelvcsalád nyelvein, köztük a románon) erre az eredetre utal a keresztény húsvét megnevezése is (paszha, pasty, pasqua stb.). A szláv nyelveken vagy a Nagynap vagy a Nagyéjszaka (a Velikgyen, Velikanoacs) saját változata jelzi a megváltás ünnepét. A Balkánon akadnak délszláv kivételek: a szerbek és horvátok uskrs, vaskrs megnevezése feltámadást jelent. Angol és német nyelvterületen viszont az ősi indogermán tavaszistennő, Ostara nevének említik (Easter, Ostern). Márpedig, ha a pogány istennő neve békésen megfér a jeruzsálemi nagy éjszaka és nagy nap eseményeivel, azon is kár megütközni, hogy a magyar ember látszólag a hasán keresztül értékeli az világot. Elvégre az is fontos jelentőségű, hogy végre lejárnak a húshagyókedd óta tartó táplálkozási tiltások, s újra lehet húst venni a szájba. Talán némi felmentést adhat az is, hogy a világon van másik nép is (egyetlen egy), amelyik ugyanígy jár el. Balti nyelvrokainak, az észtek nyelvén a „liha” szó a húst a „vött” a vételt jelenti, s náluk bizony lihavött, azaz szintén húsvét ez az ünnep.

Tojás-ügyek

A tojások már az ógörögök hitvilágában is kitüntetett szerepet töltek be: abból jöttek világra az istenek. A finn eredetmondák még erre is ráfejelnek: szerintük az egész világ egy kacsatojásból pattant elő. A hétköznapok megfigyelései is az örök újjászületés jelképévé avatták, hisz a tojásból tyúk lesz, majd tojásából újabb tyúk... a végtelenségig (vagy a leveses fazékig). Nem csoda, ha a téli halálból tavaszra ébredő természet után Krisztus feltámadásának is csodás szimbóluma, s minden húsvéti népszokás központi elemévé lett. Az ételszenteléstől, a böjttöréstől a jókívánság-mondásokig, locsolkodásig minden eseményben szerepet kap. Persze, akad, ahol meglehetősen sajátosat...

Örményországban nagyszombat reggelén fejezik be a böjtot, mégpedig egy pirosra festett főtt tojás elfogyasztásával. Bulgária több vidékén az éjféle mise után törlik fel az első húsvéti tojást, rögtön a templomból kijövet, az épület falához koccantva. Hazatérve aztán ezt eszik meg először. A lengyeleknél a húsvét vasár-

napi reggeli előtt a család minden tagja egészséget és boldogságot kíván a többieknek, majd a tálban kivett egyik tojást a maga tányérján elnegyedeli. Ha ezt már mindenki megtette – hogy a jókívánságot nyomatékosítsák – egy-egy részt vidáman körbecserélgetnek egymással.

Minden országban szokás a gyerekeknek tojásadászatot tartani. A szülők az igazi és csoki tojásokat, kisebb-nagyobb ajándékokat rejtenek el udvaron, kertben, szobákban, s az izgatott kicsik gyűjtik össze azokat a kosárkáikban. Amerika azonban nem lenne az, ami, ha nem tenné ezt is „ipar méretűvé”. A nagyobb városok közterületein versenyeket rendeznek a gyerekeknek, a győztes az lesz, aki a legtöbb tojást zsákmányolja. A legnevezetesebb ilyen tojásadászatnak San Francisco Golden Gate Parkja ad otthont. Másutt az evőkanállal üzött tojáskergetés járja. Még a Fehér Ház parkjában is rendeznek ilyet. Angliában viszont másként használják a kanalat. A tojásfutás során végig kézben kell tartani, s a benne levő tojást ügyesen egyensúlyozva minél gyorsabban célba juttatni. Feljegyzések szerint már az 1800-as években is közkedvelt volt. Még hivatalos rekordjait is jegyzik. Az eddigi csúcstartó 19.39 másodperc alatt futotta le a 100 méteres távot.

A franciák tojásgörgetéssel emlékeznek a feltámadás okán üresen talált Szent Sír elől elgörgetett köre. Kisebb dombocskákról engedik útjára a „versenyzőket”, s minden megállásuknál újabb lendületre bírva juttatják el a lenti célba.

Német és dán területről terjedt el az a szokás, hogy kifújt tojások épen maradt, sok színre festett héjait tarka szalagokra fűzik, majd fákra, faágakra aggatják húsvét köszöntéseként. Ilyen tojásfákat már gyakran lehet látni mifelénk is. Svédországban is készítenek hasonlókat ott nem tojást, hanem madártollakat kötöznek a rügyefakadt ágacskákra. Ezeket a tollakat az aprónép gyűjti egész évben, s velük is festetik gyönyörű színekre a családok.

Görögországban a gyerekek és ifjak köszöntőikért kapott jutalmukkal felfegyverkezve rendeznek párbajt, előre megfontolt héjrepestési szándékkal úgy ütve a kezükben tartott piros tojást az ellenfelük markában levőhöz, hogy az minél nagyobb kárt szenvedjen. A végső diadalhoz az összes ellentojás roncsain visz keresztül az út. Efféle tojástörő gyerekjáték Horvátországban, Szerbiában és mifelénk is ismert. Lettországon zsinórral gondosan körbekötött festett tojások pörgetésével zajlik a viadal, azzal igyekeznek tönkrezúzni a mások által pörgetetteket. Mindezt úgy, hogy, ha az ellenfél testét érve csorbul meg a maguké, kiesnek a versenyből. Svájcban megint csak másként intézik

mindezt. Zürichben ugyanis a gyerekek hímes tojással a kezükben várják a felnőtteket, aki pénzérméket dobhatnak feléjük. Ha sikerül megrepeszteni a héját, elnyerik a tojást, ha sikertelenek maradnak (márpedig többnyire szándékosan azok), a gyermeké lesz minden pénzkorong.

Belgiumban a templomtornyokból nagyméretű – és különböző pontértékű – papírtojásokat hullajtanak alá, amit az egybegyűlteknél kell eltalálni igazi tojással. A győztesek jutalmakat, több helyen még pénzt is kapnak. Dán paraszti környezetben még furcsább szokás dívik, mégpedig az, hogy nyers tojást dobnak át a házak felett. Ugy hiszik, hogy, ha a másik oldalon úgy ér földet (homokot, fűvet) a tojás, hogy töretlenül megmarad, az abban a házban élők jó egy évig mind egészségesek lesznek, s a szerencsés hajítónak legfőbb vágya teljesül. Nem csoda, ha valóságos tojászárpnak lehetünk szemtanúi.

A húsvéti tojás szerepe az ünnep elültével is jelentős maradhat. Szlovéniában például a legfontosabb hímes tojásokat a húsvét kimenetele után tartott táncos mulatságon adják át a lányok. Ezekon ugyanis kis szerelmes üzeneteket, biztató sorokat is olvashatnak a megajándékozott fiúk. A bolgárok pedig egy festett tojást mindig eltesznek és megőriznek a következő évig, mert szent meggyőződésük, hogy szerencsét hoz.

Nyuszi és társai

A nyuszi valójában csak egy nyelvi félrehallásnak köszönheti kitüntetett tojáshozó szerepét. Munkakörét német nyelvterületen ragadta magához, ahol a hasel-huhn a gyöngytyúk neve, amit néhol röviden haselként emlegettek. Húsvétkor ennek érdes-foltos tojásaival kedveskedtek egymásnak. Eladdig amíg valaki hase-nek nem hallotta-vélte a derék tojó nevét, ami viszont nyulat jelent. A mókás képtelenség a XVIII. század végén aztán futótűzként terjedt el, hisz a nyulacska egyedivé, különlegesebbé tette kíváncsiskodó gyerekek számára az ünnepi ajándékozást.

Nem a nyúl azonban az egyetlen, akire a felnőttek ez ügyben hivatkozni szoktak. Az ausztrál keresztények már csak azért sem foghatják rá jó szívvvel a tettet, mert az államszövetség egyik legjelentősebb mezőgazdasági kártevőjeként arrafelé általános ellenszenv övezi. Az ötödik földrész gyerekeinek ezért immár egy évtizede az őshonos, hosszúfűlű és hegyes orrú rovar-evő bilby, azaz az erszéyes nyúl viszi a húsvéti meglepetéseket. Európai szaktársának helyi trónfosztása oly tökéletesre sikerült, hogy már a boltok polcain is ét- és tejszoki-bilbyk sorakoznak.

Egy másik kontinensen, Amerikában viszont a tojásfronton rendíthetetlen a nyúl hatalma. Az Egyesült Államok áruházaiban és utcáin nyúljelmezbe öltözött felnőttek várják a gyerekeket egy-egy közös fényképfelvételre, ölbe ülős kívánságmondásra.

Belgiumban és – szinte teljes – Franciaországba évről évre Itáliából érkeznek a húsvéti tojások, ajándékok. A nagycsüörtökön elnémuló harangokra szokás mondanivalót, hogy „Rómába mentek”, s ottjártuk során szerzik be,

s viszik haza a meglepetéseket. (Legalábbis a felnőttek szerint.) Franciahon kivétele Elzász, melynek egy részén még ragaszkodnak a régi hagyományhoz, hogy a gólya hozza mindezeket. (Húsvét napjaiban nyilván kevesebb csecsemőt kell arrafelé házhoz szállítaniuk... Bár ha jobban belegondolunk: ők a legfőbb ajándékok.)

Megtisztulás

A húsvétot megelőző negyven napos nagyböjt egyszerre szolgálja a teljes testi és lelki megtisztulást. (Az egyiptomi kopt egyház hívei ennél is szigorúbb elvárással, ötvenöt napig böjtölnek.) Az általános ünnepi előkészületek a környezet megtisztítására is kiterjedtek. A piliscsabai cigány szegkovácsoknál például – Rézműves Melinda megfigyelései szerint – nagycsüörtökön hajnaltól csak reggel nyolcig dolgoztak, akkor sorra lemosták a szerszámaikat, megmosdottak, és egy hétig ünnepi munkaszünetet tartottak. A legtöbb magyar faluban frissre meszelték az épületeket. Erdély és Baranya falvaiban ez a munka, és a falak újratapasztása is a cigányok alkalmi munkája volt, amelynek bevételei biztosították családjaik számára a szokásosnál gazdagabb húsvéti étkezést.

Az ukránok a nagyhét szerdáján tartanak nagytakarítást a házban, mindent kimosnak, megmosnak, kivásznak. Csak ezután állhatnak neki a sütésnek, főzésnek, tojásfestésnek, hiszen hagyományaik szerint másnap „Istent várták vendégségbe”. A Korfu szigetén hagyományos húsvéti „edénykidobálás” is a megtisztulást idéző jelképes cselekedet. Az ablakon-ajtón kihajított cserépedényekkel, poharakkal a bajokat is házon kívül tudják.

Németországban húsvétra lemosják a kutak külsejét, a szökőkutakat kívül-belül, majd pompázatosan feldíszítik (élő virággal, tojásfa ágakkal, szalagokkal). Idegenforgalmi látványosságnak számítanak, számos csoportkép készül előttük.

Locsolkodás

E népszokás a víz megtisztító, megújító erejébe vetett hiten alapul. (A keresztelő víz szentelése is a húsvéti vigília liturgiájában történik meg.) Magyarországi, erdélyi, szlovákiai és csehországi hagyomány, de néprajzosok Szlavóniában, sőt Kárpátokon túli román közösségekben is rögzítették. Kezdetben vödörrel loccsintották nyakon a szebbik nem eladó sorba került leányait, majd ez szelídült szagosvizes, kölnivizes locsolkodásá. Mivel úgy hírllett, hogy akit sokan locsolnak meg, hamarabb megy férjhez, tovább lesz fiatal (nem hervad el), a szegény áldozatok viszonylag boldogan túrték-túrik a bőrig áztatást és makacsul ragaszkodó illataradatok is. A komlóscai ruszin legény mindössze három csepp vizet cseppent egy-egy lányra, miközben nem versikéssel, hanem a „Feltámadt Krisztus! Valóban feltámadt!” – kijelentéssel idézi fel az ünnep lényegét. Romániában még a lányok is szoktak kölnivel locsolkodni: ők „öntözik” meg a rokonság idős nőtagjait. Sok helyen még őrzik a vízbevető, vízbehányó keddek

Húsvéti locsolás Acsán

A képeket Korniss Péter *Elindultam világ útján...* című albumából (Corvina Kiadó, 1975) válogattuk.

emlékét, amikor a lányok már nem piros tojással kedveskedtek, hanem bosszút álltak a legényeken az előző napi túllocsolásért.

Más tisztító eljárások

A Dunántúlon sibálásnak nevezték azt a cselekményt, amelynek egy 60-80 cm hosszú, fűzavesszőkből négy-szögletesre font korbács volt a főszereplője. Húsvéthétfőn ezzel csapkodták meg a lányokat, akik hálából színes szalagokat kötöttek a sibákra, sőt még piros tojást is adtak érte, mert – ha nem durvult el a dolog – örültek neki, hisz megtisztító erejűnek tartották. Olyan rítusnak, ami kívánatosabbá, egészségesebbé teszi őket.

Csehországban, Szlovákiában és Ukrajnában még ma is él – és az asszonyokra is kiterjedt – a vesszőzés szokása (nálunk viszont csaknem teljesen kihalt). Úgy járnak házról házra, mint mifelénk a locsolók, de nem megfont, hanem csak összekötött, s eleve szalagokkal díszített fűzfaágnyalábbal. Az asszonyok úgy keveredtek az ügybe, hogy az alkalmi csapkodó eszközre a termékenység varázslásának híre is rávetült. Szerbiában a gyerekeket csapkodják meg húsvét alkalmából, a következő kívánságot mondva: „Nőjél meg, mint a fűzfa, hízzál meg, mint a malacka.” A lengyel körmenetek résztvevői is csapkodnak. Vallási indíttatásból, Jézus kínszenvedéseire emlékezve suhintják meg jelképesen egymást az egészséghez tartott fűzfagallyakkal.

Az észak-középkorban is szokás volt a falvakban húsvét alkalmából hintákat ácsolni. Ezt az ünnep megnevezésének egyik tájnyelvi változata, a „hintáünnep” (kiigepühad) is bizonyítja. Náluk és az ukrán falvakban még a múlt század utolsó harmadában is húsvéti hintákat, körhintákat állítottak, amelyen aztán szinte mindenki megfordult. Úgy hitték, hogy a levegő így minden rossztól alaposan megtisztítja őket.

Egyéb furcsa cselekmények

A húsvéti dobálózás szokása ragadós, még felszentelt személyek is kedvet kapnak hozzá. Portugáliában a körmenet befejeztekor a papok mandulával dobálják meg a résztvevőket, hogy a helyi néphitnek eleget és engedelmet téve, gyarapodást s termékenységet idézzenek elő a körükben. Nagy szerencsájuk, hogy lelki atyáik hajjigálhatnékjuk tárgyát illetően nem Itália felé vetették tekintetüket. Firenzében ugyanis húsvétvasárnap a Piazza del Duomón egy feldíszített ökrösszekeret dobna a levegőbe, így ünnepelve Jézus feltámadását.

Oroszországban az egyik szokás szerint a feltámadás örömét három csókkal illik megpecsételni. Ilyenkor azon sem lehet megsértődni, ha az egyik-másik épp a szájon csattan. Görögország egyes vidékein azonban a látogatóktól a piros tojásért cserébe elvárás a csókadás.

Baszkföldön egyebek mellett a székemelés szokása kapcsolódik húsvét hétfőjéhez. Az ifjú baszkok ketten-hárman feldíszített székekkel mennek a házakhoz, majd erre ültetve emelik magasba a fiatalabb és korosabb hölgyeket. Teljesítményükért cserébe csókot vagy pénzt választhatnak. Egy nappal később női csapatok

járnak házról házra visszakérni a csókot, ha kedves volt, vagy pénzkéréssel jelezni, hogy aki minap vitte, ne reménykedjen, nincs esélye.

Az angliai Hungerford húsvéti fesztiváljának jeles pillanata annak a két férfiúnak megválasztása, akik hivatalos narancskínálóként vonulhatnak az utcákon, és a nőktől a gyümölcsért cserébe csókokat is kérhetnek.

Nagycsütörtök este svéd gyerekek húsvéti boszorkánynak öltöznek, és teáskannával vagy „boszorkányseprűvel” a kezeikben kopogtatnak be a kapukon, boldogságban töltött ünnepeket kívánva. Ezért aztán sok-sok édességet zsebelhetnek be. Finn kortársaik is előszeretettel bújnak álöltözetekbe – többnyire öregembernek, idős asszonynak álcázva magukat, kifestett és bekormozott arccal járnak végig gyűjtőtűtjukat. Húsvéti kártyákat, jókívánságokat osztogatnak édesség és hímes tojás reményében. Mindkét országban a húsvétját megszaporodni vélt valódi boszorkányok elbizonytalanítása, megriasztása fűti a résztvevőket. Húsvét vasárnapján a finnek épp azért raknak hatalmas máglyatüzet is, hogy elűzzék őket.

Körmenetek – vonulások

A szenvedéstörténetet felidéző húsvéti körmeneteket nagyszombaton estefelé, az ortodox keresztény egyházakban húsvét vasárnap reggelén tartják. A ruszin falvakban viszont többnyire már éjfélkor útjukra indulnak. Rómában a Colosseumnál maga a pápa viszi egy darabon a keresztet a vállán. A legnagyobb zarándoklat a jeruzsálem-óvárosi körmenetre érkezik. Évről évre három-ötezen járnak végig a Via Dolorosát (a szenvedések útját), amelyről úgy gondolják, hogy Jézus ott vitte a keresztet a Golgota felé.

Szicíliában Jézus Krisztus és a tizenkét apostol szobrát hordják körbe, s a templomok előtt feltámadási színjátékkal emlékeznek. Spanyolország szerte más-más színű csuklyás lepelbe öltözött hívek viszik vállukon a keresztet, Sevillában még súlyos vasláncokat is. Madridban a maguk templomának húsvétot idéző szoborkompozícióját közös körmenetre is elviszik a katolikus hívek. A ciprusiak fáklyás felvonulást rendeznek.

Görögországban a templomokban felállítják Jézus jelképes ravatalát, amit nők és gyerekek díszítenek fel virágokkal. E ravatalt és a feszületet hordják magukkal a körmeneten, amely náluk a temetőt is érinti.

A belgák olyan felvonulásokat is tartanak, amelyek a környék kastélyaihoz vezetnek, ahol kulturális rendezvények várják az érkezőket. Az angolok a hagyományaikhoz való ragaszkodásukról híresek..., legyenek azok bármik is. Erről húsvéthétfőn is tanúságot tesznek. Valamikor az 1870-es években élt egy londoni dáma, aki arra használta fel az ünnepet, hogy naponta többször is öltözetet váltva, ruháival közfeltűnést keltve korzózzon a partnerével. Ezért aztán 1962 óta a Battersea Parkban látványos felvonulásokat rendeznek, amelyben ki-ki a legfigyelemreméltóbb öltözetében jelenik meg, így az esemény mindig egy igazi divatbemutató élményével ajándékozza meg a nézőket és a masírozókat.

HS.